

Опазване на културното наследство като част от Националната сигурност

Автор: Елица Димитрова

Всеки народ си има своя история, която е обществено известна и посегателството върху нея – преиначаване, фалшификация или други действия, могат да се разглеждат като опит за уронване на националния престиж, а посегателство върху ценностите – конкретна заплаха за националната сигурност на човечеството вобще.

Културно-историческото наследство в неговите материални и духовни измерения е важен фактор за осъзнаване на културната принадлежност, както на всеки отделен човек така и на социалните общности. Културните следи, които очертават трайните и непреходни ценности в културната история, са основата, на която обществото изгражда моделите на своята колективна идентификация. В този смисъл културното наследство на един народ е огледало на неговата културна идентичност, а опазването и зачитането на това наследство, е израз на уважението към самия народ и израз на правото му на място сред останалите народи.

Темата за опазване на културното наследство е много важна и е неизменна

част от Националната сигурност. Тя е актуална и навременна. Значимостта ѝ се определя от мащабите и интензивността на престъпните посегателства срещу културното археологическо наследство, предизвикали нарастване на необходимостта от актуализиране на системата от мерки за опазване на културните ценности и преодоляване на подценяването на защитата на културното наследство като фактор за националната сигурност.

За голяма част от българското общество понятието „културно наследство“ се свързва със забрани, задължения и различни отговорности. Но целта на нормативната система е като защитава културните ценности, да гарантира човешките права, които са свързани с тях. А именно: правото на културна идентичност, правото на равнопоставеност, правото на досег с културните ценности, правото на знание за историята и културата, правото на информация за културното наследство, правото на качествена среда за живот.

В „Конституцията на Република България“ се упоменава, че държавата се

грижи за опазването на националното историческо и културно наследство, както и че „основните цели на политиката на Република България са националната сигурност, независимостта на страната, благоденствието и основните права на българските граждани”.

Културното наследство на Република България е национален капитал и основен фактор за съхраняване на националната и културната идентичност на нацията. То е наш неотменим принос в Европейската и Световната култура. Липсата на адекватна правна уредба и на реформа в тази сфера у нас са в основата на натрупалите се проблеми през годините на прехода.

България е един от най-големите износители на незаконно придобити антики – около 50 млн. лв. Разположена на територията на седем древни цивилизации, я прави износител номер едно на антики в Европа, и на трето място в света (Campbell, 2013, 8-13).

За големия трафик с антики съобщава и издаваният в Париж американски всекидневник „Интернешънал Хералд Трибюн“ (International Herald Tribune). Вестникът цитира Нийл Броди от Центъра за проучване на антики в Кембридж, Англия, който казва, че в момента страната ни е вероятно най-големият доставчик, като изпреварва дори Гърция и Италия.

В световен мащаб незаконната продажба на културно-историческо наследство е трета по обем на генерираните средства.

Частните колекции в САЩ и Западна Европа съдържат предмети с произход Източна Европа (вкл. България) на приблизителна стойност 1 млрд. долара.

Историческите и културни ценности отдавна са обект на престъпна дейност. Обикновено те са предмет на кражби, с които се задоволяват потребностите на местни колекционери, или са включени в сложна контрабандна мрежа, осигуряваща пренасянето им през границата и намиране на пазар, където стойността им е по-голяма.

Като основна причина за развитието на трафика на културни ценности, може да се посочи огромният приход (главно от международен трафик). Но съществуват и редица други причини. Например организирания характер на износа на културни ценности от държавите от Югоизточна Европа. Или в основата стои личния интерес към миналото и неговите свидетелства, който често преминава границата на законите и морала.

Лошото икономическо положение на хората по селата и малките градове като резултат от икономическия преход, както и липса на образователни програми и специализирана работа с млади хора от гранични райони и малки населени места са също една от причините.

Прекъснатата връзка между музеите, академичните институции и публиката на културно-историческото наследство водят до незнание и неразбиране на важността на проблема.

За разлика от бизнеса с наркотици, който е строго преследван от закона, този с антиките покрива целия периметър от дейности – от нелегалните разкопки на иманярите до легалните продажби в аукционните къщи, магазините за антики и експонирането им в реномирани музеи и частни колекции. В рамките на този процес се използват различни механизми за легализиране на аукционните продажби, при които съответните антики се снабдяват с фалшиви документи за произход.

Престъпните групи, които се занимават с „теренни проучвания“ и незаконни археологически разкопки, имат висока подвижност. Характерно за иманярската дейност е, че се активизира през летния сезон. Констатиран са случаи на незаконни разкопки в земеделски земи и земи от горския фонд. Част от иманярите купуват обработваема земеделска земя в близост до паметници на културата и без да се съобразяват с особения режим в зоната, извършват дълбочинни разкопки. Не са редки случаите, когато подобни земи се вземат под наем или се сключват договори със собствениците за безплатно изораване, докато всъщност се извършват теренни проучвания с металотърсачи. (Доклад на Национална служба „Полиция“ – МВР, 2007, 2)

Престъпните образувания са устойчиви, с добре изградена йерархична структура и функционално разпределение на задълженията. Те се интегрират в международните

престъпни структури и проявяват монополизъм на местно и национално равнище. Имат и осигурено финансиране от друга престъпна дейност, както и съвременна техническа и комуникационна обезпеченост.

Характерна черта на вътрешния пазар е, че за разлика от трансграничния трафик, той не е изцяло престъпен сектор, а по-голямата му част се намира в сенчестия диапазон на бизнеса. Често срещано при колекционерските транзакции е и вторичният пазар на монети или археологически предмети, при който артефактите се търгуват и разменят между колекционерите. Тоест първичният пазар „иманяри-дилъри-колекционери“ води до оживяване на вторичния пазар, който остава в рамките на нумизматичната или колекционерската общност.

Дилърите все по-често се насочват към онлайн търговията, създавайки галерии с известни незаконно изнесени антики. Аукционните сайтове са в състояние да продадат огромно количество изнесени артефакти на много ниски цени, които са обаче с огромно културно значение. За съжаление е много трудно да се прекрати такъв тип търговия, но е важно да се разбере как функционират тези интернет продажби (Campbell, 2013, 130).

Иманярската индустрия превъзхожда многократно тютюневата, доколкото е нелегална, не се облага с данъци и не е изложена на държавна регулация. Тъкмо напротив, чрез елемен-

тарни корупционни практики част от държавната администрация активно подкрепя нелегалния трафик. Описаната ситуация на масова престъпност, съчетана със значителни печалби в условията на икономическа криза, представлява предизвикателство за всяка администрация.

Слабо звено в системата на нелегалния трафик на културните ценности е поддържането на ниски изкупни цени. Поради липса на специализирани познания иманярите нямат ясна представа за пазарната стойност на предметите и ги продават доста под пазарните цени. Незаконното придобиване на културни ценности не осигурява стабилен приход, т. е. за едномесечен период един иманяр може да придобие незаконно и да продаде 30-40 предмета, но за следващия месец това могат да бъдат 3-4 предмета.

Влияние оказва и сезонността на работата на иманяра – през късната есен, зимата и ранната пролет незаконните разкопки на археологическите паметници са почти невъзможни. Всички тези фактори правят печалбата за иманярите малка и несигурна. Дилърите на ниско ниво реализират по-големи приходи от иманярите, но стабилност в приходите се появява едва при дилърите на средно и високо ниво.

Тази система функционира добре в условия на безработица, ниско заплащане на труда и евтини стоки от първа необходимост. В райони със слабо икономическо развитие иманярските

набежи и кражбите от храмовете все още са значим проблем. Класически пример за тези различия е разликата в иманярската активност между североизточната и северозападната част на страната.

Фокусирането върху проблемите на незаконното придобиване и трафика на предмети с произход от територията на Република България води до игнориране на значението на страната като транзитен коридор за трафик на културни ценности от Близкия Изток, Черноморския, Кавказкия и Средноазиатския региони.

Веднъж организиран, трафик-каналът може да бъде захранван с културни ценности отвсякъде, включително и с произхождащи от България. В този смисъл дейности срещу всяка форма на транзитен трафик оказват възпиращо въздействие и върху трафика от България. Друга трудност при борбата с транзитния трафик е необходимостта от взаимодействие с правоохранителни институции извън територията на ЕС. Ангажирането на новите правоохранителни структури – държавната агенция Национална сигурност в борбата с транзитния трафик на културни ценности може да даде нови перспективи на тази активност. Едновременно с това трябва да бъде развито и двустранното сътрудничество на структурите на Министерство на културата с аналогичните структури в страните, източници на транзитен трафик, за проучване на правовия и социално-икономически контекст на посегателствата срещу културни цен-

ности там. Взаимодействието на българските институции със заинтересовани институции от ЕС и извън него за предотвратяване на транзитния трафик е сложна, но перспективна активност, която ще има значимо пряко и косвено влияние върху състоянието на нелегалния пазар на културни ценности в България. В предприсъединителния период и в първата година от членството на България в ЕС борбата на професионалните правоохранители с професионалните трафиканти не бе единственият фактор за трансформацията на нелегалния пазар на културни ценности. Голяма обществена и пазарна значимост има процесът на развитие на частните колекционери в България. Този процес може да даде значим тласък на зараждащите се културни индустрии. (Трильовска Н., Трильовска С., Велкова Т., 2012)

В предотвратяването и пресичането на незаконния трафик на културни ценности важна роля имат митническите служби и правоприлагащите органи като Министерството на вътрешните работи при междуинституционално сътрудничество между отговорните организации

Става все по-трудно и при най-добро желание да бъде осъществен държавен надзор върху 40-те хиляди паметника на културата. В същото време местните власти в повечето случаи са некомпетентни в областта на наследството, което ги прави ненадеждни партньори за управление. (Кръстев, 2007)

Трябва да се преосмисли и мястото на институции, ангажирани със защитата на националната сигурност на различни нива, като Министерството на вътрешните работи, Държавната агенция за национална сигурност и/или Националната разузнавателна служба, включително и чрез създаване на специални междуведомствени структури по опазването на културното наследство и цялостно подсигуриране на дейността им.

Използвана литература:

1. Campbell, Peter B., *The Illicit Antiquities Trade as a Transnational Criminal Network: Characterizing and Anticipating Trafficking of Cultural Heritage*, 2013
2. Доклад на Национална служба „Полиция” – МВР. Главна дирекция „Противодействие на престъпността, опазване на обществения ред и превенция”, 25 ян. 2007, 2.
3. Трильовска Н., Трильовска С., Велкова Т. - Проблеми свързани с опазването на обектите на историческото, културно и нематериално наследство в България и Европа, Юридическо списание на НБУ, брой № 3, 2012 г.
4. Кръстев, Т., *История на опазването на архитектурното наследство в България до втората световна война*, 2007 г